

# К’о вода с однетим цветом

Пише: *Оливера НЕДЕЉКОВИЋ*

Обимом невелика књига, објављена 1910. године у Новој штампарији *Давидовић*, на чијим угаситозеленим корицама, изнад наслова *Песме и једва уочљивог цртежа* лире, стоји име *Милица В. Мишковићка*, једна је од оних збирки поезије које, осим стихова, не садрже ни један једини траг који би следили проучаваоци књижевне прошлости. Ни ретки прикази којима је песмарица пропраћена на већ искрзаним листовима оновремене штампе, нити стихови надахнути срчаним родољубљем и младалачком чежњом расути по декламаторима и зборницима с почетка XX века, не садрже подробније податке о овој ауторки. Њено име не бележе ни лексикони књижевних стваралаца, тако да је до данас остала недовољно позната чињеница да је ова савременица Владислава Петковића Диса, Данице Марковић и Стевана Луковића, у ствари и њихова земаљска кћер. Прича о песникињи, рођеној 10. априла 1876. године у Чачку од мајке Милеве и оца Димитрија Мите Петровића, која је стихове објављивала углавном као удата жена, под мужевљевим презименом и са иницијалом његовог имена као властитим средњим словом, забележена је тек захваљујући предусретљивости њених потомака, унука Милоша Коларжа и његове супруге Гордане. Појединости из живота Милице Мишковић биле су тек детаљи у више пута записаној, опсежној историји породице Петровић, која је многоструко задужила српску културу. Објављивањем личне повести ове песникиње као да је, читав век касније, испуњена и она бела, последња страница у њеној првој и јединој књизи стихова.

У књигу крштених уписана је под редним бројем 38. за 1876. годину, руком Василија Вуковића, пароха цркве чачанске, као треће дете рођено у браку који су Петровићи склопили у Чачку 1870. године. И предумљивог наставника цртања и лепог писања у чачанској реалци, сина београдског трговца хаџи Максима Петровића, и образовану, младу учитељицу из угледне тителске породице Зорић, сестричину Светозара Милетића, у Чачак је довела служба. Својим врлинама и приљезношћу у просветном раду убрзо се истичу у новој средини и постају угледни грађани. Име напредне вароши у којој Петровићи, селећи се из квартира у квартир, проводе прву деценију свог складног и плодног заједничког живота, после смрти првенца Драгутина, остаће трајно убележено и као место рођења њихове породице кћери Надежде (1873-1915), буду-

ће велике сликарке по којој ће име понети и овдашња Уметничка галерија и Меморијал који ова установа организује. Када се Милица Петровић, будућој песникињи, навршило два месеца, одмах по објави Првог српско-турског рата, Димитрије одлази са Чачанском бригадом на Јавор, а сећање на године које је као цртач и писар провео на бојишту, забележиће у *Рајним беленима са Јавора* и *Тојлице* 1876, 1877. и 1878, чија је прва свеска први пут објављена у издању Народне музеја у Чачку 1955. године.

## ЈЕСЕН

О како време долази тужно,  
Самоћа на све стране;  
Мрак све обвија, а киша сипи,  
Ветар повија гране.

Хука се чује; то оркан бесни  
И шири смртним светом,  
Страх, што се титра с бедним  
Човеком,  
К’о вода с однетим цветом.

О како време долази тужно!  
Природа куне, рида,  
А јесен са жутом круном својом  
Румене цветке киди.

По окончању рата, због нарушене здравља главе породице, Петровићи се селе у Карановац (данашње Краљево), где у агилном културно-просветном раду, као учитељи тамошње основне школе, проводе наредних пет година. Због даљег школовања деце, али и других породичних и професионалних околности, Димитрије Петровић, потоњи писац *Финансија и успианова обнове Србије*, стручњак у Министарству финансија, председник пореске управе и народни посланик, напушта просвету и враћа се са породицом у родну кућу у Ратарској 32 у Београду. Њихов дом са пространом балштом и брижљиво формираном породичном библиотеком у којој су чувани и драгоцени историјски документи које је Петровић деценијама сакупљао, био је стециште уметника међу којима су били Иво Војновић, Силвије Страхимир Крањчевић, Иво Ђипико, Иван Мештровић, а према сећању Љубице Петровић, удате Луковић (1885-1979), једне од даровитих кћери Петровића, забележеном у књизи Косте Димитријевића *Рајтарска*

32 : *кућа Петровића*, и песник Дис био је опчињен живом уметничком атмосфером у њиховом гостољубивом дому. Он се једном, колико у шали толико и у збиљи, обратио Милеви Петровић, уверен да ће нека од њених кћери које су показивале склоност ка поезији и уметности, пристати да пође за њега.

Васпитавајући децу у складу са највишим моралним императивима, родитељи су властитим примером нарочито подстицали индивидуалност својих наследника, али и њихову оданост породици и српском народу. При том нису штедели новаца за усавршавање каткад и вишеструких уметничких склоности код младе, најалост и последње, генерације Петровића. Ту, у Палилули, у кући коју су срушиле запаљиве бомбе бачене у шестоаприлском бомбардовању Београда, завршивши најпре основну, а потом Вишу женску школу, Милица Петровић је стасала у наочиту девојку немирног духа и модерних назора. Након прекида студија на Историјско-географском одсеку Велике школе, венчава се 14. фебруара 1899. године са Владимиром К. Мишковићем (1867-1943), рударским инжењером, који је својом стручношћу и радом значајно допринео истраживању и експлоатисању рудних богатстава и развоју ове гране српске привреде. О њиховом венчању и свадбеном путовању у Венецију сведочи албум са посетницама и телеграмима који су као честитке пристизале из читаве земље, пажљиво чуван међу потомцима. Поводом овог славља у дому Петровића, бележи Катарина Амброзић у својој студији *Надежда Петровић*, млада сликарка ће као венчани дар сестри са којом је била врло блиска, подарити своју прву слику рађену уљем на платну, насловљену *Море*.

Објављујући низ песама надахнутих осећањима која данас неретко изазивају подзорење, ова песникиња ступа у књижевни живот, рекло би се, без високих литерарних претензија. Чини се да је још од почетка, окружена изузетно обдареним и јаким личностима и међу својим најближима, јасно одмерила снагу свог талента и онога што је била спремна да му жртвује. Више стихотворство него самосвојна поезија, властито стваралаштво је за ову књижевницу која није узимала учешћа у јавном и културном животу, био начин да, попут својих најближих, ипак, да допринес својем роду, поводом преломних догађаја с почетка XX века. Скерлићевски схватајући песничку дужност и доследно је испуњавајући, она углавном испишује поезију у славу српског народа, надахнуту патосом и истим идејама које су изражавале у свом живом деловању и њене сестре – Надежде, родољуб, хуманиста и снажна уметничка личност, и Анђа, која је

својим писмима подстакла великог Толстоја да се огласи поводом присаједињења Босне и Херцеговине Аустроугарској 1908. године. Своју познату предумљивост и искрени патриотизам, као и сестринску љубав, испољиће и овога пута на делу Надежда Петровић, јер ће се лично заузети да родољубиви стихови њене млађе сестре, из периодике и рукописа, буду 1910. године сабрани и објављени међу једним корицама.

Ову складно компоновану песничку књигу отвара *Српска џесма* која уз још неколико остварења (*Полећи песмо*, *Реци песмо* и др.) представља својеврсну апотеозу самој родољубивој поезији. За њом следи низ скоро програмских песничких текстова у којима је опевано вековно поштво српског народа и патња јужнословенског живља које је остало у границама Отоманске царевине и Аустроугарске. Величајући снагу косовског предања и славу Душановог царства, не губећи при том веру у моћ поезије да очува, али и оснажи посустали национални дух, Милица Мишковић своје песме посвећује одређеним локалитетима и историјским догађајима (*Са Косова*, *Варвар*, *Дунав*) или личностима (*Црногорској Кнегињици Јелени*, *Михајлу Илићу*, *Јаворском јунаку*, *цалом 1876. год.*). У завршни циклус своје невелике збирке песникиња издваја интимистичку лирику у којој, такође, нема знатнијих ни тематских ни формалних помака. У песмама испеваним у елегичним тоновима, смењује се осећање жудње за вољеним бићем са рефлексом уз обиле дескриптивних пасажа, а као најуспелије међу њима издвајају се *Јесен* и *Ноћ*. Иако ни очима савременика њено стваралаштво није читано као поезија високе оригиналности и домета, пажљивим читаоцима периодике и упорним библиографима неће промаћи чињеница да се у часописима ова песникиња оглашавала и лирским остварењима која нису наша места у овој збирци, као и да су поједине њене песме уистину ретко, али ипак прештампаване у зборницима и цветницима родољубиве поезије, чак и до данашњих дана (на пример, песму *Србин* из *Српство* у свој избор *Српске родољубиве џесме*, објављен у издању новосадског *Прометтеја* 1999. године, унео је Дејан Томић).

Ипак, на писање Милицу Мишковић никада није подстицало оно уверење да је поезија сигуран залог у борби са коначношћу, које ће касније, по тврђењу његових биографа, можда и најснажније мотивисати њеног брата Растка. Наиме, у деценији у којој су, највероватније, настајале њене песме, Милица Мишковић је родила петоро деце – Видосаву, удату Маглић (1901-1975), Иванку, удату Коларж (1902-1987), Драгославу, удату Радуловић (1904-1980), Милену (1906-1931) и Бранимира (1909-1940). Никада не ступајући у службу, пратила је супруга при бројним премештајима, потпуно се посвећујући подизању деце. Извесан период, кога се касније радо сећала, песникиња са поро-

дицом проводи у Сењском руднику, двадесетак километара од Ђуприје, у коме је њен супруг испрета био начелник, а потом и директор. Писма и дописнице које је непрестано размењивала са најмилијима била су замена за сусрете, а као успомена на боравак Надежде Петровић у малом месту уз рударско окно, остаће слика *Сењски рудник*, рађена уљем на картону 1909. године. После пензионисања Владимира Мишковића, читава породица се настањује у Цетињској улици у Београду. Спокојство убрзо прекида поро-



Милица В. Мишковић

дична жалост због смрти песникињиних родитеља, најпре оца Димитрија, а потом, очи ратова у којима је Србија учествовала између 1912. и 1918. године, и мајке Милеве.

Вест о ултиматуму који је Аустроугарска предала Србији 23. јула 1914. године, којим је започео Први светски рат, затиче Милицу Мишковић са децом у Абацији (данашњој Опатији). О немогућности њиховог повратка у земљу преко непријатељских територија и покушајима да се поново успоставе покидане породичне везе сведочи писмо шеснаестогодишњег Растка Петровића, упућено сестри Драгици, студенту медицине, у Немачку, објављено у књизи *Растко Петровић : америчког конзула из Абације; он јој је послао новац одмах, а она му се ни до данас није јавила, џе се боји да новац није примила...* Захваљујући упорности и присебности, Милица Мишковић се, за време ратног затишја, преко Италије и Грчке са децом пребациује у

Београд. Године српске голготе су доба тежких губитака и за песникињу која је свом народу посветила скоро читаво стваралаштво. Убрзо ће изгубити сестре Анђу, Драгицу и Надежду и брата Владимира. Скрхана болом, ипак, успева да са најближима, последњим возом за Солун, избегне из земље. Потресно сведочанство о изгнанству представља сачувани нотес најмлађе кћери Милене, у коме је у свега 19 кратких реченица, баш као да за дуже писање није могло бити ни времена ни снаге, описана сва неизвесност њиховог путовања. Читава породица се, најзад, после лутања и размимоилажења, на окупу обрела у Француској, али тек накратко: почетком марта 1916. године кћери су смештене у један католички пансионат, а муж је распоређен на дужност у руднику угља у месту Бланзи, у источном делу централне Француске. За то време песникиња са сином остаје у Ници, где се налазе и њене сестре Зора, Јела и Љубица са братом Растком. У домовину се, у процесу репатријације, читава породица Мишковић враћа 1919. године. Станују најпре у Палмотићевој улици у Београду, а 1925. године купују кућу у данашњој Светогорској улици, где и данас живе њихови потомци.

После великих губитака, најпре кћери Милене која је умрла од туберкулозе у 25. години и сина Бранимира, преминулог у 31. години, резервног морнарског поручника и архитекте који је последипломске студије завршио код Ле Корбизије, успедила је и изненадна мужевљева смрт. Неутешна мајка и супруга сасвим престаје да испишује стихове. Дубоки емоционални потреси, који каткад могу и да подстакну на стварање, сасвим су угасили стваралачки занос Милице Мишковић. У зрелим годинама, она ће се књижевности, ипак, непрестано враћати, али као предани и изборљиви читалац. Читавим својим бићем посветиће се кћерима и њиховој деци, као и неговању успомене на своје почивше, до саме своје смрти, 1967. године. Сахрањена је у породичну гробницу Мишковића на Новом гробљу у Београду.

Причу о још једној песникињи чији су се стихови обистинили, јер јој је, баш као у једном поређењу из песме *Јесен*, живот протекао тихо, односећи са собом, као отргнут цвет, заувек и њену поезију, данас, као и сваку другу биографију, можемо читати из сасвим различитих перспектива: као причу о уметници чија је судбина занимљивија од њеног стваралаштва; као подсећање на још једну у низу жена које су младалачко усхићење и бављење поезијом у познијим годинама потпуно подредиле наизглед нижим циљевима; као живототпис жене која је имала храброст и самосвест да у времену кад су и самосвојније књижевнице од ње проглашаване за значајне *минорне ауторе*, добро одмери јачину свог песничког гласа, али и као опомену да и наизглед кратковека песма може да траје дуже од нас.